

Спр.1394. Арк.1–4, 8–12. 15. Про реорганізацію особливих національних шкіл, технікумів, Одеського німецького педагогічного інституту і особливих національних відділів і класів у школах, технікумах і ВУЗах УРСР // Збірник законів та розпоряджень робітничо-селянського уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки. 1938. №38. Ст.153. 16. Навчальний план педагогічної школи УРСР з єврейською мовою викладання (1938/1939 навчальний рік) // 36. наказів Народного комісаріату освіти. 1938. №24 (серпень).

Надійшла до редакції 10.10.07

І. Д. Коцан

ОСВІТНЯ ТА ФАХОВА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ ХАРКІВЩИНИ В 20-ТІ РОКИ ХХ СТ.

Серед низки актуальних питань, що поставали перед органами міліції України в 20-х рр. ХХ ст., можна виділити проблему кадрового забезпечення. Вирішення її істотно ускладнювалося тим, що найгостріша нестача фінансових ресурсів не дозволяла забезпечити добір у міліцію людей, що відповідали б необхідним вимогам. Ця ж причина унеможлиблювала створення шкільно-курсової мережі, адекватної потребам практики. Єдине у тих умовах джерело поповнення рядів міліції скільки-небудь кваліфікованими працівниками – залучення старих спеціалістів, що були робітниками МВС, – практично не використовувалося через вкрай політизований підхід до цього питання.

Організація і розвиток робітничо-селянської міліції, крім тих труднощів, які довелося перебороти всьому радянському державному апарату, ускладнювалися тим, що з моменту формування міліція не могла хоча б у незначній мірі керуватися досвідом старої поліції і користуватися послугами представників останньої.

З початком організації міліції як штатного державного органу з усією гостротою постала проблема комплектування кадрів органів внутрішніх справ. Відповідно до теорії, що панувала, у ході пролетарської революції підлягали обов'язковому зламу, насамперед, ті ланки державного механізму, що виконували каральні функції. До них відносили всі види поліції.

Спочатку, як відомо, уявлялося можливим цілком скасувати армію і поліцію, а функції, що ними виконувались, організаційно об'єднати в рамках різноманітного роду формувань, що уособлюють ідею загального озброєння народу (пролетарської міліції). Червона гвардія, робітнича міліція й інші подібні формування будувалися на основі добровільного членства і, як правило, безоплатного виконання у вільний від основної роботи час обов'язків, що підтримували революційний порядок.

Поступово на різних рівнях системи партійних і державних органів почали підходити до розуміння того, що охорона громад-

ського порядку і боротьба зі злочинністю повинні здійснюватися на інших основах. Крім того, початок громадянської війни й іноземна військова інтервенція зажадали створення кадрової армії, що звело нанівець саму ідею організаційного об'єднання в рамках загального озброєння народу функцій армії і функцій поліції. Ці дві обставини стали причиною кардинального ідейно-теоретичного переорієнтування, яке виразилося в тому, що домінуючою стала лінія на організацію міліції як державного органу з постійним штатом спеціально підібраних осіб, що виконують обов'язки з охорони громадського порядку і безпеки, боротьби зі злочинністю та одержують від держави за це грошове утримання.

Тому було необхідно нормативно закріпити комплекс вимог до кадрів заново утворюваних органів, врегулювати порядок призначення, розстановки, переміщення різних категорій працівників, розробити систему постачання необхідними видами забезпечення, налагодити навчання.

З 1922 р. почав змінюватися характер злочинності – замість великих банд, що мали на озброєнні кулемети і навіть артилерію, з'явилося багато злочинних груп, що налічували одиниці, рідше – десятки грабіжників. Внаслідок нової економічної політики господарсько-правові взаємовідносин населення ускладнилися. Щоб боротися зі злочинністю, необхідно було від випадкового кустарного методу розкриття злочинів перейти до більш професійної роботи, поступово набуваючи і засвоюючи фахову методичку. Природним і необхідним доповненням заходів щодо удосконалення добору та розстановки кадрів повинна була стати робота з ліквідації неписьменності і малограмотності, з розвитку фахової підготовки, з підвищення рівня кваліфікації кадрів міліції. Крім якостей загартованого бійця, від працівників міліції вимагались спеціальні знання. Міліції гостро не вистачало грамотних, професійно обізнаних працівників. У 1921 р. було утворено губернські школи командного складу. Їх курсанти вивчали загальноосвітні дисципліни, а також знайомились з основами права. Суттєвий внесок у ліквідацію неписьменності зробило також товариство Лікнеп. Наслідком розгортання освітницької діяльності була ліквідація неписьменності серед командного складу до 1925 р., а серед усіх працівників – до початку 30-х років.

5 березня 1921 р. Наказом по харківській губернській міліції був оголошений до відома і виконання порядок відвідування міліціонерами харківської міської міліції шкіл ліквідації неписьменності. Школи при центральному клубі міліції відвідували промміліціонери, працівники губернського розшуку і міліціонери 3, 4, 6, 7, 9 районів. Школу ліквідації неписьменності при 8 районі відвідували міліціонери 1, 2, 8, 10 і 11 районів, при 12 районі –

міліціонери 5 і 12 районів. Час занять устанавлювався від 17 до 19 години щодня за винятком свят [1, спр. 38-а, арк. 5].

Найбільш плідним рішенням проблеми якісного підвищення рівня підготовки кадрів органів внутрішніх справ стала організація системи шкільно-курсової підготовки працівників різноманітних підрозділів і служб. На початку 20-х рр. з'явилися реальні передумови для створення відомчої мережі шкіл та курсів і планомірної фахової підготовки працівників міліції. Головне управління міліції поставило собі за мету підготувати в найкоротші терміни своїх спеціалістів для заповнення посад від районного наглядача до начальника повітової міліції включно, а також підвищити загальний рівень розвитку і рівень спеціально-міліцейських знань серед міліціонерів. З цією метою було затверджено Положення про курси, навчальний план і штати відомчої курсової підготовки. Встановлювався тримісячний термін навчання. Курсанти вивчали загальноосвітні предмети, знайомилися з основами юридичних дисциплін. Серйозна увага приділялася військовій і спеціальній підготовці [2, с. 88].

15 червня 1921 р. у м. Харкові були організовані коротко-термінові курси червоних міліціонерів і комскладу із шеститижневим строком навчання для 500 чоловік піших і 100 кінних курсантів. 1 серпня при названих курсах була організована рота комскладу чисельністю 200 чоловік із тримісячним курсом навчання, а 8 серпня організоване філіальне відділення курсів у м. Суми для 150 чоловік. Перший випуск при губернських курсах відбувся 25 серпня 1921 р. Про це доповідав начальник Харківської губернської міліції відділу управління губвиконкому. Так, 23 серпня 1921 р. сумська газета «Стяг праці» № 178 повідомляла, що при сумській повітській міліції відкрилися курси червоних міліціонерів. Число курсантів із півескадроном кавалерії складало 200 чоловік. Усі курсанти – колишні солдати Червоної Армії, що були направлені для служби в міліції.

По закінченні курсів випускники направлялися для служби в повіти Харківської губернії. Курси вважалися окружними і забезпечували кадрами декілька повітів. Згодом планувалося охопити такою курсовою перепідготовкою всіх міліціонерів. Газета писала, що мета курсів – дати гарну військову (теоретичну і стройову) підготовку міліціонерам і виховати з них свідомих захисників безпеки трудящого населення як міського, так і сільського.

До жовтня 1921 р. на курсах було підготовлено 4 роти молодших міліціонерів, з яких 175 чоловік для виконання служби були залишені в м. Харкові, 45 чоловік – у Чутусві і по 25 чоловік – у Валках та Змієві. У період від травня по жовтень 1921 р. з метою поповнення лав міліції до Харківського прибуло з різних частин

1865 червоноармійців. Для здобуття знань вони направлялися на курси, а комсклад через губернську атестаційну комісію отримував відповідні посадові призначення [3, спр. 324, арк. 48].

З 18 червня 1921 р. у м. Харкові щодня з числа курсантів виставлялися 53 зовнішніх пости. При курсах була організована показова група [3, спр. 324, арк. 56].

За заслуги перед державою губернський виконком нагородив курси Червоним стягом, а Головне управління міліції України реорганізувало їх у перші окружні курси молодшого комскладу. З 15 листопада 1922 р. вони стали іменуватися школою комскладу міліції УСРР [4, с. 35].

Практикувалися заняття у формі доповідей, лекцій, співбесід, дискусій, виконання практичних завдань з проведення дізнання, зі складання та оформлення протоколів, з вирішення задач, що сприяють розвитку спритності й умінню швидко орієнтуватися в різноманітних ситуаціях.

Практика боротьби зі злочинністю висунула завдання підвищення фахового рівня працівників оперативних служб міліції, щоб повною мірою використовувати новітні наукові методи попередження і розкриття злочинів. З 1922 р. у відомчих навчальних закладах почалася підготовка працівників карного розшуку. У Харкові відкрились спеціальні курси для оперативного складу міліції. Приймалися тільки ті працівники, що пред'являли атестацію з клопотанням про висунення їх на більш високу посаду за умови успішного закінчення навчання. Значна частина працівників міліції пройшла навчання. Внаслідок цього знизилась кількість злочинів, покращилась якість роботи з розкриття злочинів. Якщо в 1925 р. було розкрито 66% від усіх зареєстрованих злочинів, то в 1926 р. – 87,3%. Різко зменшилась кількість вуличних злочинів [4, с. 55].

22 березня 1922 р. була укладена перша угода про співробітництво між політсекретаріатами міліції УСРР і РРФСР. Ця угода передбачала обмін досвідом політико-просвітницької роботи, наказами, інструкціями з цих питань, програмами шкіл, курсів. Делегованим працівникам політсекретаріатів було надане право особисто знайомитися з постановкою роботи на місцях, також передбачався обмін щомісячними доповідями і статистичними звітами [5, с. 194]. Ця угода свідчить про ту підвищену увагу, що приділялася навчанню і вихованню особового складу міліції, ліквідації неписьменності. Поряд із цими ефективними заходами з підвищення рівня ефективності та професіоналізму міліції продовжувалася активна політизація навчально-виховної роботи з особовим складом. Для цього в липні 1922 р. ЦК КП(б)У були засновані політінспекції замість політсекретаріатів.

Про те, які вимоги ставилися до кандидатів на навчання, свідчить циркуляр від 30 квітня 1924 р. начальнику міліції і розшуку Харківської губернії. Циркуляр був спрямований на виконання розпорядження Головного управління міліції і карного розшуку УСРР і зобов'язував до 25 травня 1924 р. відрядити на навчання до Всеукраїнської школи комскладу міліції і карного розшуку міста Харкова від губміліції і розшуку 14 чоловік. При цьому начальник міліції і розшуку повинен був керуватися такими правилами:

- а) у першу чергу відряджаються члени і кандидати КП(б)У;
- б) у другу чергу – робітники;
- в) у третю чергу – селяни-бідняки.

Кандидати, що відряджались на навчання, безумовно, повинні були бути з числа тих, які проходили службу в лавах Червоної Армії, або з числа звільнених від служби в армії, але у всякому разі не молодші 21 року і не старші 35 років, не бути «морально зіпсованими» і мати міцне здоров'я; також повинні були бути письменними (вільно читати і писати, знати чотири дії арифметики, бути знайомими з українською мовою). У всіх, хто відряджався, на місцях відбиралися письмові зобов'язання про те, що вони їдуть до школи навчатися за своїм особистим бажанням і зобов'язуються виконувати всі правила і розпорядження школи, провчитися в ній один рік і після її закінчення два роки прослужити в лавах міліції. Це зобов'язання додавалося до документів кандидата на навчання. Відряджувані піддавалися медичному огляду й іспиту з політграмоти. Для цього на місцях призначалися спеціальні комісії, що склалися з начальника міліції і розшуку, політінспектора і лікаря. Акт іспиту додавався до документів. Відповідальність за повну відповідність вимогам кандидата на навчання покладалася персонально на начальників округів міліції і розшуку [5, спр. 511, арк. 1].

Далеко незадовільним залишалося становище в Харківській міліції в 1923-1924 рр. із молодшим командним складом – дільничними наглядачами, 20% яких не в достатній мірі були письменні і 50% погано знайомі зі своїми обов'язками. При перевірці знань комскладу м. Харкова з числа підданих іспиту затверджено в займаних посадах 43%, залишено на роботі з наступним іспитом з погано засвоєних предметів 43% і переведено на нижчі посади 14% [5, спр. 511, арк. 5].

Навчальні заклади не могли цілком задовольнити потреби в підготовці фахівців. На місцях з ініціативи працівників міліції виникали і розвивалися різноманітні форми позашкільної підготовки. У кожному районі м. Харкова були організовані міліцейські гуртки, програму навчання для яких виробила губерньська політінспекція. 24 листопада 1923 р. ця програма була

оголошена Наказом № 15 по міліції і розшуку Харківської губернії і включала такі навчальні питання:

1. Організація міліції: зародження органів міліції і її необхідність; умови організації; період воєнізації; воєнізація; сучасний період.

2. Завдання міліції.

3. Закордонні системи і застосування їх у нас.

4. Міліцейський пост та його значення.

5. Міліція і революційна законність.

6. Міліція і Червона Армія.

7. Міліція і суд.

8. Міліція і нова політика.

9. Міліція і комунальне господарство.

10. Міліція і приватна власність.

11. Бандитизм і боротьба з ним.

12. Боротьба із самогоноварінням.

13. Проституція як соціальне зло і заходи, спрямовані на боротьбу з нею.

14. Розшук і його значення.

15. Розшук і застосування наукових методів боротьби зі злочинністю: реєстрація; дактилоскопія; судова антропометрія; словесний портрет; фотографія.

16. Кримінальний кодекс, його структура, значення.

17. Кримінально-процесуальний кодекс, його структура, значення.

Програма була розрахована на три місяці, по два заняття на тиждень. Як навчальні посібники рекомендувалося використовувати пам'ятну книжку міліціонера, часопис «Щит», часопис «На посту» [6, спр. 345-а, арк. 264].

Якісний рівень особового складу підвищило спецнавчання, що розгорнулося з початку 1923 р. і проводилося за задалегідь розробленими планами та програмами у всіх окрцентрах і особливо в губмістах. Достатньо відзначити, що якщо в 1922 р. у складі міліції було 20% неписьменних, то в 1923 р. відсоток неписьменних зменшився до 3,5, а в 1924 р. – до 0,5%. Крім того, із числа комскладу харківської міліції 24% працівників мали спеціальну міліцейську підготовку [7, спр. 58, л. 73–74].

З 1926 р. вводилися обов'язкові повторно-інструкторські заняття. Їх програма передбачала різнобічну підготовку працівників міліції: військову, юридичну, політичну, спеціальну. Ті, хто не засвоював програму занять, могли бути звільнені за службовою невідповідністю, а тим, хто пройшов навчання успішно, «у першу чергу надавалося право на просування по службі і право на вступ до шкіл НКВС» [2, с. 89].

До цього можна додати, що з 1928 р. було введено обов'язкове місячне навчання на підготовчих курсах усіх прийнятих на службу в міліцію [8, с. 18].

У 20-ті рр. були здійснені значні заходи щодо підвищення фахового рівня працівників міліції, що дозволяло частково вирішити проблему фахової підготовки та навчання особового складу.

Список літератури: 1. Харківський обласний державний архів (ХОДА), ф. Р-563, оп. 1. 2. Советская милиция: история и современность (1917-1987).- М.: Юрид. лит., 1987. 3. ХОДА. Ф. Р-203. Оп. 1. 4. Курило С. Г. Жизни своей не щадя: Из истории милиции Харьковщины. Х., 1987. 5. ХОДА. Ф. Р-564. Оп. 1. 6. ХОДА. Ф. Р-563. Оп. 1. 7. ХОДА. Ф. Р-563. Оп. 2. 8. Малыгин А. Я. Развитие системы подбора, расстановки и обучения кадров органов внутренних дел Советского государства. М., 1995.

Надійшла до редколегії 09.10.07

В. В. Федосєєв

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ НЕДОТОРКАНОСТІ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ УКРАЇНИ

Немає того нового звичаю, котрий
не був би старим.

Джефрі Чосер (1340–1400)

Дослідження будь-якого питання необхідно проводити відповідно до вимог теорії пізнання. Теорія пізнання, або гносеологія (від грец. *gnosis* – пізнання, *logos* – поняття), – це наука про природу пізнання, його сутність і закономірності. Головним елементом даної теорії є методологія – вчення про шляхи і засоби, за допомогою яких вирішуються завдання наукового пізнання. Нарівні з терміном «методологія» використовується і такий термін, як «метод». Метод – це основні шляхи і способи збирання, оброблення зібраних даних про будь-яке явище [1, с. 20–21]. Основними методами кримінального права є: юридичний, кримінально-статистичний, соціологічний, системний, порівняльно-правовий, історико-порівняльний тощо [2, с. 8].

Для дослідження історико-правового аспекту розвитку законодавства про злочини у сфері недоторканності державних кордонів України доцільним є історико-порівняльний метод.

Об'єктом дослідження є злочин, передбачений ст. 332 КК України (незаконне переправлення осіб через державний кордон України), та декриміналізоване діяння, що було передбачено ст. 331 КК (незаконне перетинання державного кордону).

Актуальність теми обумовлена необхідністю дослідження кримінально-правових заходів протидії незаконній міграції та визначення шляхів їх удосконалення.